

TREBALL COMUNITARI EN L'ATENCIÓ ALS TRASTORNS MENTALS GREUS A LA INFÀNCIA I L'ADOLESCÈNCIA.

José Padin.

Presentació

En aquesta taula estem reunits diferents professionals o perfils professionals que tenen com a objectiu l'atenció a un sector de la població: la població infantil i juvenil. Jo parlaré de l'entorn educatiu des de la meua experiència com a assessor en un servei educatiu, en concret el del Garraf.

La funció dels serveis educatius és donar suport i assessorament a la comunitat educativa. Són serveis de composició diversa i amb funcions diferenciades i complementàries que van des de les valoracions psicopedagògiques a el suport a processos de millora i formació, passant per l'assessorament als centres en el procés d'acolliment de l'alumnat nou vingut al sistema educatiu. El servei educatiu està format per diferents equips: CRP, EAP i ELIC.

La idea que intentaré compartir amb vosaltres és la necessitat de redefinir les nostres pràctiques, compartir i complementar l'abordatge en un model global de resposta a l'alumne/pacient. El malestar, el patiment, del subjecte desborda sovint els límits de la nostra intervenció. Penso que cal repensar la nostra posició en l'acompanyament en els processos de malestar. El què fer davant de les demandes, com situar-nos i com col·laborar en els processos de cura. Això suposa desplaçar el nucli de les nostres pràctiques de la seva legitimació social (límits competencials, models d'intervenció, rutines i protocols, legitimació dels sabers...) cap a les finalitats que les determinen: l'atenció al subjecte.

Algunes reflexions

Podem començar parlant sobre els límits del nostre saber i del nostre àmbit d'acció davant del malestar de l'altre. L'existència de discursos parcials davant la urgència, el caràcter intempestiu i la globalitat de la demanda ens ha de fer conscients dels forats en la intervenció, de les mancances dels abordaments únicament disciplinaris i la necessitat de les xarxes, d'espais de transit, de bastida en els processos de malestar i sofriment. És necessari ampliar el camp de visió més enllà de les fronteres que creen els discursos dels especialistes per a, en la complementarietat dels sabers i dels espais de la realitat que il·luminen, possibilitar en el present –des de la història de patiment i del seu relat- un procés que pugui ajudar en la construcció d'un projecte de futur. És -serà- un procés d'acomodació o de subversió dels ordres i dels models de vida que generen el malestar de la/les cultures o

vides. El subjecte i la construcció compartida, la reflexivitat en la mirada, ens han de facilitar la intervenció, l'acompanyament en el procés.

El malestar en els centres educatius

Els centres educatius són una primera instància de socialització plural i amb criteris de normalització propis, diferent dels models familiars. És la primera experiència d'entorn social general i divers (l'àgora de trobada de persones socialitzades en pautes familiars pròpies i plurals) que complementa –tot i que a vegades demanin que suplanti- la socialització de l'espai familiar i social.

Dipositar les responsabilitats: els encàrrecs trampa

Els professionals dels centres educatius es veuen sovint interpel·lats per les administracions i la societat a assumir totes les tasques, totes les responsabilitats que els models de transmissió cultural –socialització- requereix . L'existència d'una població captiva -totes les persones entre 6 i 16 anys i les seves famílies- facilita el traspàs de la informació, els fa responsables per delegació de tota la transmissió de valors culturals. Hi ha una confusió entre educació i circulació d'informació, com si l'explicitació de la norma –el contingut enunciat, el decàleg de la llei divina- modifiqués les pràctiques de vida. Així tenim: educació viària, educació per la salut, sexual... Sembla que l'escola és la única responsable, donat que la societat -l'administració- li ha fet l'encàrrec delegant la seva responsabilitat. A l'hora l'administració permet en silenci la circulació com a mercaderies de valors i models de vida contraris als que suposadament proposa en l'escola. A les institucions educatives també se li demana que suplantin les mancances de dedicació de temps de la família, la manca d'espais de socialització de les administracions locals, així com la incoherència dels models socials en relació als valors suposadament defensats per la societat.

Un model d'escola del segle XIX per a persones del segle XXI

Les institucions es justifiquen en la reiteració de les seves pràctiques amb independència dels resultats. Han canviat les condicions socials, l'accés a la informació, els models familiars, els criteris de pertinença i d'identificació, els valors, etc. En aquest context, l'escola intenta reproduir un model impossible: el *de tota la vida*, quan la vida i les condicions de present són diferents. El pas dels models uniformitzadors i sedentaris a models diversos i nòmades, amb capacitat d'adaptació i previsió de les noves formes socials, és un repte difícil. Així es produeix la temptació de la contrareforma –*más de lo mismo*, més- davant de l'amenaça de superació per desbordament i el trencament de l'estabilitat del sistema. Es tracta de l'enyorança idealitzada de qualsevol temps passat on les coses semblaven segures i legítimes .

La conseqüència de tot això ha estat la insatisfacció dels professionals en primer lloc per la manca de sentit de les seves pràctiques, sovint qüestionades pels seu alumnat que reproduceix un model social de menyspreu; segon per la sospita general de que el model clàssic de

transmissió de coneixement –en el que el professor tenia el privilegi de la informació/veritat- està en crisi davant la societat de la informació; i tercer pel qüestionament dels models de relació/autoritat i la deslegitimització social de la seva actuació. Hi ha dificultats en la percepció de les noves formes que adopten els processos de desenvolupament del jovent i, com a resultat, por i desconfiança davant la percepció de les noves identitats, sempre temptats a considerar-les patològiques. L'indicador més clar d'aquesta situació de malestar és quan el professorat s'expressa davant la pràctica professional, i davant dels altres, dient: "*ens hem de protegir*".

El malestar del professorat no és l'únic ni el més important. També hem de tenir present el malestar de l'alumnat com a conseqüència de la nostra època, de la indefinició dels models d'individualització i canvi de rol. Hi ha una manca de referents simbòlics -ritus de passatge- que identifiquin els models de canvi i direcció. A les dificultats per la indefinició de la identitat social que pateix el jovent, hem d'afegir les dificultats vinculades al medi educatiu, a unes practiques i continguts sovint percebudes sense valor. El rebuig al sistema educatiu, l'absentisme i l'abandonament, és la resposta d'una part de l'alumnat al seu sentiment de manca de sentit davant el funcionament acadèmicista de la institució. Sense voler, la pràctica institucional dificulta l'assoliment dels seus objectius. Les històries de fracàs acadèmic, d'inadaptació vinculades a la fragilitat de l'edat es manifesten en la por a ser percebut pels altres com una persona diferent. L'alumne, davant la derivació al professional de l'EAP, nega la seva por: "*no sóc boig, no sóc tonto*".

El malestar, el patiment i/o la malaltia estan presents en els nostres centres educatius. La institució educativa és l'entorn on sovint es manifesten aquestes situacions i, a vegades, per les lògiques institucionals (econòmiques, de gestió de temps i recursos, de reiteració de les practiques i del discurs –la justificació de la institució en la modelització de les seves practiques-) l'escola és un espai de desenvolupament rígid que pot incrementar el malestar i el desempament i, també, millorar-lo.

La possibilitat de la institució educativa de convertir-se en un laboratori de noves ciutadanes, un espai de simulacre de nous models de convivència, queda anul·lada pel pes de la tradició i la manca de reflexió per les urgències del dia a dia. La institució escolar té dificultats per a esdevenir espai de reflexió crítica i d'ajuda a l'alumnat a prendre consciència de les contradiccions socials, per mantenir una de les seves línies de fonamentació: la tradició crítica de la il·lustració.

Els nous reptes

L'obligatorietat universal de l'accés a l'educació ha portat com a conseqüència l'increment de la diversitat en les aules. El repte de la institució educativa es donar una resposta a sectors de la població abans exclosos i que, a vegades, no acaben de reconèixer i compartir els valors de l'escola.

La diversitat és el signe de la societat actual. L'escola s'ha de construir amb models socials nous. Així, amb les noves famílies i els canvis de model social; amb els nou-vinguts, en els processos de dol i arrelament, juntament al procés de construcció de referents culturals i lingüístics nous; amb la inclusió de tot l'alumnat sense cap discriminació; amb la interpretació i orientació davant una societat líquida, sense criteris d'estabilitat del sistema i dels rols de les persones en el seu interior. L'èxit del procés de renovació de l'escola passa per la construcció de lògiques compartides i la creació d'espais oberts i significatius que permetin diferents formes de trànsit. Pel contrari, el fracàs prendrà la forma de rebuig del sistema, d'absentisme, de problemes de convivència i riscos de marginació social.

Conclusió

És possible que molts dels descriptors de la situació dins l'àmbit educatiu es puguin traspasar a altres àmbits. La diferència és l'obligatorietat del fet educatiu que, vinculat a la seva rigidesa, s'interpreta per part dels alumnes com a una presó o un espai claustrofòbic. La construcció del lligam terapeuta/pacient presenta dificultats en aquesta etapa de la vida. Són els pares els que acudeixen al terapeuta amb seus fills. El diàleg entre el pacient i el terapeuta pot crear situacions que possibiliten la relació terapèutica. Hem de donar a la institució educativa la possibilitat de portar a terme aquest diàleg, no per a fer clínica -no és la seva funció-, sinó per a afavorir l'acompanyament dels nostres alumnes.

L'adolescent o jove que acudeix a la clínica, és una persona que participa en diferents entorns que poden incrementar o disminuir el seu malestar. La rigidesa dels enquadraments no facilita l'aproximació ni permet pensar el conjunt de suports necessaris per a la construcció del seu projecte de futur. La descripció o narració densa, la que incorpora la complexitat de la vida en un abordatge polièdric ajuda al subjecte a projectar el seu futur, li permet que la construcció del seu relat del malestar trobi bastides de suport i acompanyament.